

Офіційна мова.

7. Сумський державний педагогічний університет ім. Макаренка/ Мовні контакти та соціально-мовні проблеми. URL : <https://studfile.net/preview/9859183/page>

8. Українська мова: Енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

9. Constitution of the Republic of Texas. URL : [https://en.wikipedia.org/wiki/Constitution\\_of\\_the\\_Republic\\_of\\_Texas](https://en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_the_Republic_of_Texas)

**Світлана МАЙДАНЕНКО**

старший викладач кафедри

психології та педагогіки,

кандидат педагогічних наук, доцент

<https://orcid.org/0009-0005-0339-1507>

**Вікторія ПОЛЮШКО**

студентка ННІ права

та інноваційної освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

## **ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ**

Професійна діяльність поліцейських є одним із найбільш емоційно насичених видів соціальної активності, оскільки супроводжується значними психічними та фізичними навантаженнями. Робота у правоохоронній сфері належить до високоризикованих професій, що характеризуються підвищеною екстремальністю та інтенсивним професійним стресом [5, с. 87].

Психологічні аспекти діяльності поліцейських давно привертають увагу дослідників, оскільки специфіка їхньої роботи висуває особливі вимоги до кожного співробітника. Завдання забезпечення правопорядку, запобігання злочинам, підтримання законності та захисту громадян вимагають високого рівня професіоналізму незалежно від рангу чи посади [2, с. 41].

Сучасні дослідження у сфері юридичної психології акцентуються на таких характеристиках поліцейських, як інтелектуальні здібності, стресостійкість, здатність контролювати агресію та застосування сили. Особистість працівників поліції також аналізується у контексті професійної ефективності та розвитку особистісних якостей, як це зазначено у працях Д. О. Александрова, С. П. Безносова, О. І. Кудерміної та інших. Проте проблематика професійного становлення особистості, особливо працівників патрульної поліції, залишається недостатньо вивченою.

Дослідження у сфері юридичної та професійної психології доводять, що поведінка у професійній діяльності залежить від особистих пріоритетів і смислових орієнтирів працівника, які формують основу його ціннісних установок. Н. В. Каргіна відмічає, що враховуючи характер роботи в умовах ризику для життя та здоров'я, поліцейські є групою ризику щодо виникнення стресових станів, психічної дезадаптації та сенсожиттєвих криз, що можуть негативно впливати на їхнє психологічне й соціальне благополуччя [6, с. 185].

Професійне становлення працівника правоохоронних органів – це багатогранний процес, що включає послідовний розвиток професійних якостей, адаптацію до умов служби та проходження кризових етапів, які виникають через суперечності між очікуваннями, реальними умовами діяльності та власними можливостями [8, с. 87]. Ці кризи не лише є викликом, але й виконують важливу функцію, сприяючи переходу до нового рівня професійної зрілості.

Криза трактується як переламний момент, що може супроводжуватися значними психологічними трансформаціями. Вона відображає стан інтенсивного внутрішнього напруження, викликаного потребою вирішувати складні завдання, адаптуватися до нових умов чи переоцінювати свої життєві та професійні цінності. У контексті професійного становлення такі кризи часто пов'язані з:

- пошуком нових стратегій діяльності: працівник змушений шукати інноваційні підходи або змінювати свої звички;
- переосмисленням ролі у професії: це може стосуватися як визначення свого місця в команді, так і оцінки власної ефективності [9, с. 182].

У психології кризи розглядають як короткотривалі, але інтенсивні періоди, що є невід'ємною частиною розвитку особистості. Вони пов'язані з потребою вийти за межі наявного рівня знань, умінь чи переконань, щоб досягти нових професійних висот. Такі періоди, хоч і супроводжуються труднощами, є важливими етапами у формуванні стійкості, розвитку адаптивності та зміцненні професійної ідентичності.

І. І. Ковальчук наголошує, що особливу роль кризи відіграють у правоохоронних органах, де високий рівень стресу, відповідальність за безпеку громадян і постійний контакт із небезпечними чи конфліктними ситуаціями створюють специфічні виклики для професійного становлення. Успішне подолання таких криз можливе за умов:

- професійної підтримки: проведення тренінгів, консультування та надання допомоги з боку психологів;
- саморозвитку: активної участі працівника у вдосконаленні своїх знань і навичок;
- формування стресостійкості: розробки методик, які допомагають долати стрес і уникати професійного вигорання [7, с. 113].

Хоча у психологічній науці кризи професійного розвитку часто аналізують у контексті неминучих труднощів становлення, проблема кризового розвитку патрульних поліцейських залишається недостатньо вивченою. У дослідженнях виокремлюють нормативні, ненормативні та наднормативні кризи. Нормативні кризи, зокрема вікові, є природною частиною розвитку, тоді як професійні кризи зазвичай виникають через внутрішні або зовнішні суперечності, пов'язані з виконанням професійних завдань.

Кризи можуть мати як деструктивний, так і конструктивний характер. З одного боку, вони здатні спричинити дезадаптацію, коли особистість не справляється з викликами. З іншого боку, криза може стати точкою зростання, що веде до переосмислення цінностей, формування нового «Я» та переходу на якісно новий рівень професіоналізму. Успішне подолання кризових ситуацій часто стає ключовим чинником особистісного і професійного розвитку.

Тому важливим аспектом є здатність особистості усвідомлювати природу професійних криз і конструктивно спрямовувати їхню енергію для досягнення нових висот у професійній діяльності.

У вітчизняній та зарубіжній психології можна виділити три основні підходи до аналізу кризових станів, кожен з яких фокусується на різних аспектах розвитку особистості та взаємодії з навколишнім середовищем [4, с. 55].

Перший підхід розглядає кризу як результат змін у провідній діяльності та соціальній ситуації, які взаємодіють із психічним розвитком. Представники цього підходу, такі як Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов та Д. Ельконін, акцентують увагу на тому, як зміни в соціальних умовах і важливих сферах діяльності індивіда можуть призвести до внутрішніх психологічних криз. Вони вважають, що криза є необхідною складовою процесу розвитку, оскільки стимулює зміни в особистості та її здатність адаптуватися до нових умов. Цей підхід особливо важливий для розуміння кризових ситуацій у професійній діяльності, де зміни у соціальній ролі або обов'язках можуть спричинити стрес та психологічні труднощі.

Другий підхід фокусується на внутрішньому прагненні до розвитку, яке є постійним протягом усього життя людини. За словами таких психологів, як Б. Лівехуд та Е. Еріксон, кризи виникають через прагнення особистості до реалізації власного потенціалу, самовираження і пошуку нових смислів у житті. Цей підхід підкреслює важливість внутрішньої мотивації та самоактуалізації, що може викликати кризові ситуації, але водночас виступає як рушій для розвитку та особистісного зростання [3, с.24]. Для поліцейських, цей аспект є важливим, оскільки професійний розвиток та зміни в кар'єрі можуть супроводжуватися кризовими моментами, що виникають через бажання реалізувати свої потенційні можливості та досягти нових висот.

Третій підхід пов'язує кризу з підходами до змінних чинників, що визначають розвиток особистості протягом життєвого шляху. Дж. Ловінгер і Р. Хавігхерст акцентують увагу на тому, що особистість проходить через певні етапи розвитку, і кожен з цих етапів супроводжується кризами, що виникають через зміни в умовах життя та соціальних ролях. Цей підхід є важливим для аналізу криз у професійній діяльності, зокрема, у професії поліцейського, де кожен етап кар'єри може мати свої психологічні виклики, що вимагають адаптації та прийняття рішень у складних ситуаціях.

У контексті професійної кризи, яку можуть переживати патрульні поліцейські, тривалість цього стану може варіюватися від кількох місяців до одного-двох років, залежно від індивідуальних та зовнішніх факторів. Ці періоди часто характеризуються чергуванням фаз загострення та затишшя, коли поліцейські можуть переживати емоційну або психологічну нестабільність, пов'язану з їх професійною діяльністю [11, с. 46].

Криза в цьому контексті може досягти кульмінаційного моменту, після якого вона або вирішується, або погіршується. На думку Л. С. Виготського, процес кризи складається з трьох фаз: передкритичної, критичної та післякритичної. На передкритичній фазі патрульний поліцейський може відчувати початкові ознаки стресу або емоційного напруження, не усвідомлюючи повністю їх впливу на свою професійну діяльність. Це може включати внутрішнє невдоволення робочими умовами, сумніви щодо власних сил та здатності виконувати обов'язки [10, с. 68].

Критична фаза є моментом, коли ці труднощі досягають свого піку, і кризова ситуація стає більш очевидною. Поліцейський може відчувати емоційну вигорання, втрату мотивації або ж конфлікти на роботі. Виготський підкреслює, що саме в цей період часто відбувається найрізкіша зміна у ставленні до професії, що може бути як деструктивним, так і конструктивним процесом, залежно від підтримки та реакції оточення.

Післякритична фаза, у свою чергу, характеризується процесами адаптації та пошуками нових способів для подолання кризової ситуації. Це може включати в себе періоди відновлення або стабілізації, коли поліцейський знаходить нові стратегії для ефективного виконання своїх обов'язків, здобуває досвід подолання стресу або адаптується до змін у професійному середовищі.

Конструктивним виходом із професійної кризи є підвищення кваліфікації, зміна професійного статусу, зміна місця роботи або перекваліфікація. Нейтральне ставлення до кризи може призвести до стагнації в професійному розвитку, пасивності та байдужості [12, с. 114-115]. Така людина часто намагається реалізувати себе поза межами професії, зокрема через домашні справи або хобі. У разі деструктивного перебігу кризи може виникнути професійна апатія, стійкі професійні деформації та розвиток залежностей, зокрема у вигляді містичних чи окультних переконань.

Розчарування у своєму професійному «Я» є одним із найскладніших етапів у професійному становленні, коли працівник відчуває сумніви у власній компетентності, цінності своєї роботи та здатності відповідати вимогам професії. Цей стан супроводжується зниженням самооцінки, появою відчуття невідповідності між професійними очікуваннями та реальністю. Таке розчарування часто виникає на тлі емоційного вигорання, фізичного виснаження чи через постійний тиск і високі вимоги, які висуваються до працівників.

1. Бабенко В. І. Когнітивні моделі в прийнятті рішень під час кризових ситуацій в правоохоронній діяльності. *Психологія та право*. 2022. № 7. С. 56-60.
2. Герасимчук О. В. Психологічні особливості реагування поліцейських на стресові ситуації. *Психологія служби безпеки*. 2018. № 3. С. 40-47.
3. Журова Н. В., Кризові ситуації в діяльності правоохоронних органів: психологічний аналіз. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 4. С. 23-29.
4. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: метод. посіб. / Н. Агаєв, О. Кокун, І. Пішко, Н. Лозінська та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
5. Іваницька С. П. Рекомендації для поліцейських щодо управління стресом в екстремальних ситуаціях. *Технічні і психологічні аспекти правоохоронної діяльності*. 2021. С. 87-91.
6. Каргіна Н. В. Ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Одеса, 2018. 270 с.
7. Ковальчук І. І. Психологічна підготовка поліцейських до дій у кризових ситуаціях. *Науковий журнал «Право і психологія»*. 2020. № 1. С. 112-118.
8. Лемченко В. Психотренінгові технології професійної підготовки фахівців екстремальних видів діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. Вип. 26. С. 86-88. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU\\_vsn\\_2011\\_26\\_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_vsn_2011_26_25) (дата звернення: 10.12.2024).
9. Лінник А. О. Кризи професійного становлення поліцейських. *Юридична психологія*. 2017. № 1 (120). С. 181-189.
10. Мельник Л. О. Психологічна готовність до професійної діяльності: теоретичний аспект. *Журнал психологічних досліджень*. 2021. № 6. С. 67-74.
11. Сергійчук І. М. Психологічне тестування як метод дослідження готовності поліцейських до стресових ситуацій. *Науковий вісник внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 44-50.
12. Федорова І. І. Складові психологічної готовності поліцейських до професійної діяльності. *Науковий вісник Академії внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 112-118.